

דף סב

'אלא אמר אביי: כדרב, דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה...' — דוגמא בעלמא נקט לאדם כמותו שיש לו כל צרכיו ואין עליו שעבוד המלך, אבל רב שמואל בר שילת עצמו אין הדין כן, שהרי תלמיד חכם עונתם מערב שבת לערב שבת, לפי שהתורה מתשת כחם. (עפ"י בית שמואל — עו, א).

ואולם המגן-אברהם (רמ סק"א) נקט שעונת טיילין בכל יום אפילו הם בני תורה. והוא מפרש 'כגון רב שמואל בר שילת' כפשוטו. ונראה שאף הבית-שמואל לא אמר אלא בשתורתם אומנותם, שלומדים ביום ובלילה, אבל בני תורה שאין עוסקים כל זמנם בתורה, ויש להם כל צרכיהם והם בריאים, יש להם דין טיילין. (כן צידד באגרות משה אה"ע ח"ג כח). וע"ע בסמוך.

'מאי טיילין... רבי אבהו הוה קאי בי באני... רבי יוחנן הוה קסליק בדרגא... מה אניח לעת זקנה' — נראה שהביאו מעשים אלו כאן ללמד שלא כל מי שיש לו כח בכלל 'טיילים' הוא, וגם הטיילים לא ירבו יותר מדי, ומן הראוי שלא יתן לנשים חילו אלא ישמור כחו לימי זקנותו, וכמו שפירש רש"י (בסוכה נב:): 'משביעו רעב' — גופו חסר כח ורעב לעת זקנה.

(ע"ב) 'חמר ונעשה גמל מאי? אמר ליה: רוצה אשה בקב ותפלות מעשרה קבין ופרישות' — מכאן מבואר שאין מתחשבים בדעתה של כל אחת ואחת, אם נוח לה בהרווחת מזונות או בעונה, שאם כן, מה מקום יש להסתפק בדבר, נקרא לאשה ונשאלה את פיה — אלא ודאי אם סתם נשים היה נוח להם בהרווחת מזונות על מניעת העונה, היה יכול להעשות גמל, [וכן הוא אף לפי האמת, לפי מה שכתבו התוס' שבהרווחה גדולה כגון בעבודת המלך, נוח לה בהרווחה], ואין יכולה לומר אין רצוני למחול, כי על דעת סתמא דמלתא נשאה. וכן הדין בכל כיוצא בזה. (עפ"י תרומת הדשן רטו. אף ללא סברת 'על דעת כן נשאה' יש מקום לסברא נוספת, שאפילו עומדת וצוחת שאינה רוצה, אינו מחויב לחיות בדוחק פרנסה בשביל רצונה בקב ותפלות אם לא היה כן דרך הרבה נשים. ע' אגרות משה אה"ע ח"ג סוס"י כח. וע"ש בהרחבה בכל הענין).

'רב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחזוא. הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי. יומא חד משכתייה שמעתא, הוה מסכיא דביתהו, השתא אתי, השתא אתי. לא אתא. חלש דעתה, אחית דמעתא מעינה. הוה יתיב באיגרא, אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה'.

— פגיעת אדם בחבירו, כמוה כהכנסת יד לתנור בוער, אף שלא היתה כוונה ורצון לפגוע בזולת, ואפילו אם כוונתו טובה, כל שחבירו נפגע על ידו, ניוק. ולכן גם כאן, שאיחורו היה ללא כוונה אלא שנמשכה שמועתו ואיחר, נפגע. והרי מותו היה קשה לאשתו פי כמה וכמה מאיחורו, וודאי ששפכה על סילוקו יותר מדמעה אחת, ולא היתה רוצה שכך יקרה — אף על פי כן, כחך טבע הוא זה, שכל פגיעה בזולת — פוגעת באדם הפוגע. (שיחות מוסר לגר"ח שמואבליץ — כד תשל"א; ב תשל"ב)

וקרוב לזה יש לפרש במה שאמרו להלן 'הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה' — הגה בכל מקום שמצינו בברכותיהם וקללותיהם של צדיקים שמתקיימות, הוא משום 'רצון יראיו יעשה', אבל כאן הלא אין רצונו כלל שימות, אלא מוכח שדיבורו של פה קדוש פועל בטבע אף ללא כוונה, כמו שנאמר ואשם דברי בפיו... לנטע שמים וליסד ארץ — כן הוא טבע שטבע הבורא בדיבור האדם. אלא שאם טימא האדם שפתיו בדיבורים אסורים, הוחלש כוחו, כמו הסכין שהעלה חלודה ואין בכחו לחתוך עד שיסירו ממנו החלודה. (קובץ שעורים)

— אגב, רואים אנו שעזב התלמיד את רבו ואת ישיבתו, וחזר לביתו ביום הקדוש, לפי שבערב יום הכיפורים על האדם לתקן את כל עניניו שבין אדם לחבירו. (שיחות מוסר שם. וכן היה מנהגם לשוב בערב יום הכפורים לביתם, וכדלהלן סג. ברב יוסף בריה דרבא. וכן בשבת קכו: באותו שכיר שירד מגליל העליון — וכמו שהעיר ב'מגדים חדשים' שם).

'יהודה בריה דרבי חייא חתניה דרבי ינאי'... — רוב המפרשים פשוו 'כל בי שימשי' — של ערב שבת. אולם באור זרוע (סוף סי' שס) פירש על כל יום, ע"ש. וכנראה ראייתו מזה שכפו את המיטה, והלא אין אבילות בפרהסיא בשבת. ויש לדחות, שעדיין היה פנאי לנהוג אבילות שעה קלה, קודם שתכנס השבת.

וקשה, הלא אמרו 'שלא יהו מצויין ת"ח אצל נשותיהם כתרנגולין'. והרמב"ן (ריש קדושים) קרא לזה 'נבל ברשות התורה', ועל זה באה מצות 'קדושים תהיו'?

וכיוצא בזה יש להקשות ממה שאמרו כעין זה על דוד המלך (סנהדרין קו). אם כי שם יש לומר שלמלך יש דין טייל. ומזה יהא מוכח שמה שאמרו לעיל 'כגון רבי שמואל בר שילת' הכוונה אפילו לו ולשכמותו ממש, תלמיד חכם. וכמו שכתב בשטמ"ק. וזה דלא כה'בית שמואל' (ר"ס עו). וכן יש לדחות הראיה מדוד, מפני שהיו לו נשים רבות.

אך עיקרו של דבר הוא, שאין לנו ללמוד מדוד המלך שקרא לעצמו 'חסיד' ולבו חלל בקרבו, ומכל כיוצא בו, שהיה לבם טהור, וכל כוונתם למצוה בלבד.

והסימן לידע אם ממקור קדוש יצא הדבר — כאשר על ידי זה מתעוררת רוח קדושה, כי המצוות מכניסות קדושה בלב האדם, לפני עשייתן ולאחריה. ובכך מתעורר להוסיף מצוות. מה שאין כן כשרוח עוועים התעהו, שהוא היפוך הקדושה. ('ישראל קדושים' לר"צ הכהן מלובלין. עמ' 12 — 8 ע"ש באורך).

'וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא' — פירוש, שהשכינה מוליכתו לביתו. (חדושי אגדות — מהר"ל)

'כפו מטתו שאילמלי יהודה קיים לא ביטל עונתו' — אף על פי שמובא בפוסקים (אה"ע יז, ה; יו"ד שצז) שאין להתאבל על אדם עד שיתברר בודאות שמת, כדי שלא יוצר קלקול שמא תנשא אשתו לאחר, והרי בהוכחה כזו שאילמלי היה קיים לא ביטל עונתו אין משיאים את אשתו, ומדוע נהג אבילות? — נראה שבמקום קרוב שאפשר להתברר תיכף — מותר להתאבל, שאין חשש קלקול. (עפ"י שבות יעקב. ע' בשו"ת דובב משרים ח"ב טו).

'יתיבו ועיינו במשפחות, רבי אתי משפטיה בן אביטל ורבי חייא אתי משמעתי אחי דוד אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא' — המהר"ל כתב להקשות קצת על פרש"י שלא היתה ראויה לו לפי שהיה מבית דוד — מנין שרבי יוסי בן זמרא היה מדוד, וכן שאר ביתו של רבי, וכי היו צריכים להינשא רק מבית דוד.

ולכך פירש להפך, שבדקו ולא מצאו שום פסול, כי זה בא משפטיה וזה משמעתי, ולא היו תולים שיש כאן פסול רק הנערה מעצמה מתה.

'רבי חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דרבי שמעון בן יוחאי. אמר ליה: איעכב לך עד דאתי בהדך. לא איעכבא ליה. אזל יתיב תרי סרי שני בני רב'... —

כתב מהר"ם שיף: 'יש לראות לכאורה מה השמיענו בזה'. יש לומר, דבר גדול שמענו, שאף שאם לא ימתין לו, לא יהיה לו חבר טוב כמותו ללמוד תורה, בכל זאת לא המתין, שסכנת ההמתנה אפילו לשעה מועטת, גדולה היא. היה כדאי לו לוותר על חברותא כרשב"י ובלבד שלא יחמיץ את הרגע. וקבלתי מאדוני אבי זצ"ל, על דבר שאירע בוולוז'ין בימיו של הגר"ח זצ"ל; פעם אחת שאלו שאלה את הבקי הגדול ביותר בישיבה, באמצע סעודתו, והיה הדבר מפורש בתוספות, ולא ידע לענות. ומרוב צער לא גמר סעודתו ולא ברך ברכת המזון, ערק למקום סתר, וישב שם שבע שנים ולמד בהתמדה עצומה. ונעשה לאחד מגדולי ישראל.

וכששאלו את הגאון ר' חיים זצ"ל אם טוב עשה, ענה, שאף שעשה שלא כדין, שקם מאמצע סעודתו בלא ברכה, מאידך, אילו היה עושה כדין ומברכך המזון, לא היה בורח מן הישיבה להיסתר, ולא היה עוסק בתורה שבע שנים בהתמדה כזו. — בוא וראה גודל סכנת האיחור וההשהיה. (שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, מאמרים טז ל תשל"א)

'ככתבם וכלשונם'

'...ודכוותיה מצינו שכתב הרמב"ם על פסוק 'בכל דרכיך דעהו', דהיינו מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו כדי שיהיה ברי וחזק לעבודת השי"ת יש לו שכר כמו שמתענה. ודברים אלו אסמכתא אקרא: שוא לכם משכימי קום כו' — דהיינו, שיש תלמידי חכמים מנדרין שינה מעיניהם ועוסקים בתורה הרבה, ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כח וחזק וריזות לב לעסוק בתורה. ובאמת יכול ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשני שעות. ובודאי שניהם יש להם שכר בשוה. על כן אמר: שוא לכם — דהיינו, בחנם לכם שאתם מצטערים ומשכימים בבוקר ומאחרי שבת בלילה וממעטים שנתכם, זה בחנם, כי כן יתן לידידו שנה, דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה, נותן לו הקב"ה חלקו בתורה כמו אותו שממעט בשינה ומצטער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה... (ט"ז אה"ע כה,א)

'אנחה שוברת...'

אמר פעם חכם אחד, המלומד בקבלת יסורין באהבה: 'כל העולם כולו אינו כדאי אנחה אחת. אבל כל העולם כולו לא נברא אלא בזכות אנחה אחת שבעל היסורים כובשה בלבו והופכה לרננה'. (מתוך: חסידים ואנשי מעשה, כרך א' 'חלומותיו ודבריו של מתתיהו קווק').

דף סג

'איזיל לגביה אפשר דמפר נדראי, אתא לגביה אמר ליה אדעתא דגברא רבה מי נדרת... — פירש הריב"ש (בתשובה תו) שרבי עקיבא לא התיר לו את נדרו כיון שהוא נוגע בדבר וכאילו מתיר נדרי עצמו, אלא שפתח לו הפתח בלבד. [ובצירוף שנים אחרים שאינם נוגעים — דעת הריב"ש שם שיכול להתיר, ויש חולקים]. ער"ש משאנץ ספ"ב דנגעים. ומשמע בר"ש שאם הטעם שאינו מתיר הוא משום חשד, הרי שבצירוף אחרים שאינם חשודים יכול להתיר, ואם הטעם הוא משום שנידון כנדרי עצמו ואינו מתיר מגזרת הכתוב ד'לא יחל דברו', אף בצירוף אינו מתיר. ואולם בריב"ש נראה שאף לפי טעם זה מתיר בצירוף אחרים. וצריך עיון שנראה כתרתי דסתר. 'קובץ שעורים'.]

דפים טא — טב

קטז. א. לכמה זמן מותר לתלמידים ולפועלים להעדר מביתם שלא ברשות? וכמה זמן ראוי להם להעדר כשיוצאים ברשות?

ב. העונה האמורה בתורה, מהי שיעורה לאנשים השונים?

א. התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום. הפועלים — שבת אחת. דברי רבי אליעזר. וכן פסק רב ברונא בשם רב. (וכן נראה שנקט רבא). ורב אדא בר אבהו אמר רב: זו דברי רבי אליעזר, אבל חכמים אומרים: התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שתיים ושלש שנים שלא ברשות. כשיוצאים ברשות האשה, דרך ארץ לצאת חדש ולהיות חדש בבית — כדברי רב. (לכל דבר המְחַלְקוֹת, הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה). רבי יוחנן אמר: חדש כאן ושנים בביתו. (חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו). [ובמקום ריוח מרובה (ע'תוס'), משמע שמודה רבי יוחנן שיוצא חדש ושוהה חדש].

א. מדובר כשצריכים לפתותה לצאת, אבל נשים השמחות ורוצות מלכתחילה שבעליהן ילכו לתלמוד ויהיו תלמידי חכמים — יוצא אף לזמן מרובה, כגון רבי עקיבא ושאר חכמים. (עפ"י תוס'. ומדברי הראב"ד המובאים ברא"ש נראה שאינו מחלק בכך).

ור"י פירש שהתלמידים יכולים לצאת אפילו שלא ברשות חדש ולהיות יום אחד בבית, וברשות יוצאים אף יותר, ומה שאמרו בגמרא דרך ארץ לצאת חדש ולהישאר חדש או חדשים — בפועלים היוצאים ברשות אמרו.

והרא"ש כתב שיש לעשות כרב המיקל, מפני שאין בדבר איסור אלא דרך ארץ. והביא מהרמ"ה שיש לנהוג כרבי יוחנן.

ב. הרמב"ם פסק כרב אדא בר אבהו, שיוצאים אפילו שתיים ושלש שנים שלא ברשות. (והשמיט דין יציאת פועל. וע' שערי שמועות). והרי"ף פסק שלשים יום. ואפשר שאף הרמב"ם לא דיבר אלא במי שתורתו אומנותו [וכחילוק שחילק הראב"ד], ולפי זה עתה שאין לנו מי שתורתו אומנותו, דרך ארץ שלשים יום. (עפ"י שו"ת רשב"ש שפג"א).

ב. העונה האמורה בתורה; הטיילין — בכל יום. רבא פירש 'טיילין': תלמידים שרבים מצוי בעירם ושונים פרקם ולנים בבתיהם. ואביי דחה ופירש כגון רב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות ומתפרנס מהם, אוכל ושותה משלו ולן בצל ביתו ואין עליו עול עבודת המלך (וכן הביאו הפוסקים). רבין אמר: כגון המפונקים שבארץ ישראל. (מעונגים במאכל ומשתה ובראים ובעלי כת. רש"י).

נחלקו הפוסקים בין תורה שהוא מעונג, אם יש לו דין טייל אם לאו.

הפועלים — שתיים בשבת. ופירשו: בעושים מלאכה בעירן, אבל בעיר אחרת — אחת בשבת. לדברי ריב"ב [דלא כפירוש ר"י] שלש מדות בפועלים; עושים מלאכה בעירם — עונתם שתיים בשבת. עושים בעיר אחרת וחוזרים בכל יום לביתם — אחת בשבת, מפני טורח הדרך. אינם חוזרים לביתם בכל יום, בין שהיה מנהגם כך בין שלא היה מנהגם כך אלא שבא לשנות — יוצאים לשבת וחוזרים ביום השמיני.

החמרים — אחת בשבת.

ומצוה על פועלים וחמרים לקבוע זמן העונה בליל שבת, [ומה שהזכירו זאת אצל ת"ח, מפני שהם זהירים בכך יותר. ואולי מפני שחמרים בלא"ה זמנם בשבת מצד המציאות]. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קב).

- הגמלים — אחת לשלשים יום.
הספנים — אחת לששה חדשים. דברי רבי אליעזר.
דין 'ספן' אמור כשהוא מפליג חוץ לביתו, אבל כאשר הוא שוהה בביתו, ודאי הריהו כאנשים הקבועים כאן, כטייל ופועל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
החמר לא ייעשה גמל שלא ברשות אשתו. וכן כל כיוצא בזה.
אם לא היתה לו אומנות כלל בשעת הנישואין, יכול לשנות אחר כך ממלאכה למלאכה. אולם טייל יש לומר שאינו ראוי להיות חמר או גמל ללא רשותה. (עפ"י חלקת מחוקק עו סק"ח).
עונת תלמידי חכמים — מערב שבת לערב שבת (רב יהודה אמר שמואל).
א. כל המפרשים פרשו ליל שבת. ואולם הערוך ('עין ו) הבין 'ערב שבת' כמשמעו, לפי שבו נברא אדם הראשון.
ב. בעצם חיוב עונת ת"ח הוא אחת לשבת, ואם מסיבה כלשהי נמנע מלשמש בליל שבת, חייב משום מצות עונה ביום אחר. וכן אין חיוב בליל שבת דוקא כאכילה, ורשאים להמנע אם רוצים שניהם מטעם כלשהו, ואף בטעם קלוש. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קב וח"ג כח. ותמה מאד על מה שכתבו בשם המחזיק-ברכה שאם היה אנוס בליל שבת אינו חייב באמצע השבוע).
ג. כתבו אחרונים שבזמננו יש ליעץ [ואף לחייב. ע' אג"מ אה"ע ח"ג סוס"י כח] לת"ח לקיים עונת פועלים, פעמיים בשבת. והעיקר הכל לפי כח האדם (עפ"י באור הלכה רמ"א).
ד. כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה. וכן אם מכיר באשתו שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה — חייב לפקדה. (או"ח רמ"א).
נראה שעיקר חיוב עונה דאורייתא הוא כאשר האשה משתוקקת ומתאוית לבעלה, וטעם השיעורים שקבעו חכמים הוא לפי שסתם נשים צנועות הן ואין הבעל מכיר מתי היא מתאוית לו, לכך קבעו זמנים שאמדו [מלבד כח האיש] את דעת הנשים שרובן לא ישתוקקו ליותר בידען בטרדת הבעל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
ה. מצות עונה שייכת גם באשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה. (פוסקים).

דף סג

- קיו. מה דינה של המורדת על בעלה, מתשמיש וממלאכה? ומה דין המורד על אשתו?
המורדת על בעלה מתשמיש המטה, וכדברי רבי יוסי ברבי חנינא [דלא כרב הונא] אף ממלאכה, פוחתים לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת, דינר לכל יום. רבי יהודה אומר: שבעה טרפעיקין (— שבעה חצאי דינר). עד מתי הוא פוחת והולך, עד כנגד כתובתה. ולאחר מכן — מוציאה ללא כתובה. רבי יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך עד שאם תפול לה ירושה ממקום אחר גובה הימנה.
וכן המורד על אשתו מתשמיש, או לרבי יוסי ברבי חנינא, גם כשאומר איני זן ואינו מפרנס — מוסיפים על כתובתה שלשה דינרים בשבת, [דינר לכל יום מלבד שבת — כיון שמוסיפים לה נראה כנוטלת שכר שבת]. רבי יהודה אומר: שלשה טרפעיקין. [וכיון שיצרו של האיש קשה יותר, לכך קנס המורדת על בעלה גדול משל המורד על אשתו].
רבותינו חזרו ונמנו שיהיו מכריזים על המורדת בבתי כנסיות ובתי מדרשות ארבע שבתות זו אחר זו, ושולחין לה בית דין: הוי יודעת שאפילו כתובתיך מאה מנה — הפסדת. (לדעה זו לא ישהו ויפחתו לה מעט מעט אלא לאחר ארבע שבתות של הכרזה מפסידה הכל). אמר רמי בר חמא: פעמיים שולחים לה מבית דין, אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה. דרש רב נחמן בר רב חסדא: הלכה כרבותינו. ורבא חולק.